

Később pedig, ahogyan azt több kutatás is kimutatja, a vidéki származásúak a városok legszegényebb, és legrosszabb állapotban lévő negyedeiben jutottak lakáshoz. Az adott lakónegyedekben pedig általában egy területről, vagy egymással szomszédos területekről érkező vidékiek telepedtek le. Később az iparosodás megerősödésével a helyzet javult ugyan, de ez a javulás vált aztán a „városiak” és „vidékiek” között meglévő feszültségek egyik forrásává. A már eredetileg is városban élőknek ugyanis szinte esélyük sem volt, hogy szűk, rossz állapotban lévő lakásaik helyett tágasabb otthonokba költözzenek, míg a vidékről frissen betelepülők vadonat új, modern lakóépületekben „pöffeszkedhettek”. A vidékről érkezők viszont sokszor csak kínlódtak az új lakásokban, mivel régi otthonukat igen, de megrögzött régi szokásaikat nem hagyták maguk mögött. Gyakran panaszkodtak a kisméretű konyha (a vidéki élet központi tere), vagy a ház mögött lévő veteményeskertek hiánya miatt. Bútoraik általában véve túlságosan robosztusak voltak a tömbházi lakások térkínálatához véve, stb. Tanulmányokból az is kimutatható, hogy a vidéki származásúak az általunk vizsgált periódus egésze alatt, de még később is, egészen a '80-as évek derekáig, csökkenő arányban ugyan, de mégis számszerűleg kimutathatóan szívesebben házasodtak egymás között, mint a már eleve városi lakossággal. Ezt mutatja többek között, hogy a vidéki szokásoknak megfelelően az ilyen családokban átlagban több gyermek született, mint az eredetileg is városi lakosság körében.

A mindennapi életvezetés, és a szokások különbözősége mellett, a „vidékiek” és „városiak” között maga a munkahely, a gyár, vagy üzem is feszültségek forrásává lett. Jól kimutatható például, hogy a negyvenes évek végi munkássztrájkok során a vidéki származású munkásság sokkal kisebb arányban vett részt a megmozdulásokban, mint a városi származásúak. Ennek oka, hogy a vidéki ember eleve nagyobb tisztelettel tekintett a hatóságokra, mint a városi. Ebből a tényből magyarázható az is, hogy a Lengyel Munkáspárt tagjai nagyobb arányban kerültek ki a vidékről elszármazottak köréből. Persze azt is el kell mondanunk, hogy ez a kezdeti konformizmus a későbbiekben, és főként 1956 után szinte teljesen az ellentétébe csapott át. Míg a háborút közvetlenül követő években a Lengyel Munkáspárt (köszönhetően tagjai többségének családi háttere, alauliskolázottsága, konformizmusra hajló attitűdje miatt) kérdések nélkül kiszolgált a kommunista diktatúrát építő vezető elit érdekeit, addig a '70-es évekre éppen-e diktatúra kerékkötőjévé vált. A politikai elemet félretéve, és visszatérve a „vidékiek”, és „városiak” között jelentkező munkahelyi feszültségek forrásainak felkutatásához, rámutathatunk, hogy e feszültségek egyik forrása éppen a származás, és a letelepedés jellege volt. Ahogyan azt már említettük, a vidékről bevándorlók általában azonos területeket népesítettek be a városokban, és az

adott szomszédságok általában ugyanazokban a gyárakban találtak munkahelyre. Ebből következik, hogy a munkahelyeken is szorosan összetartottak és mindenben segítették egymást. Ez a viselkedés pedig természetesen szálla volt a „városiak” szemében, akik emiatt nem egyszer kerültek hátrányos helyzetbe a „vidékiekkel” szemben. A paraszti gyökerek természetesen az élet sok más területére is nagy befolyást gyakoroltak. Hatással voltak az ünneplési, a pihenési, a vallási stb. szokásokra, csakúgy, mint némely patológus viselkedési forma megjelenésére, mint pl. az alkoholizmusra is.

Az eddig felsorolt, vidékiek által gyakorolt szokások voltak megőrzésük forrásai, amely megőrzést ezek az emberek lelkiileg természetesen igen nehezen voltak képesek feldolgozni. Válaszként egyik reakciójuk az volt, hogy megpróbálták származásukat eltitkolni. Mivel a megőrzésképesség egyik alapvető forrása az általuk használt nyelv volt, sokan közülük átesve a ló túlsó oldalára túlságosan is létszerűtlen az irodalmi nyelvet, és a szakzsargont mímelő fordulatokkal kezdett el beszélni. Mások viszont megpróbálták előnyt kovácsolni a megőrzésképességből és származásukat nyíltan felvállalva, a körülöttük élő hasonló származású társaik segítségére támaszkodva megpróbálták saját kulturális és vallási szokásaikat piederstára emelni. Nem véletlen, hogy több elsőgenerációs lengyel értelmiségi kör tagjai azonos paraszti gyökerekkel rendelkeztek.

A megőrzés az évek előrehaladtával természetesen egyre csökkent, köszönhetően a szokás és életvitelbeli, valamint kulturális különbségek közötti rés összeszűkülésének.

Juhász G. Ákos

A CDU/CSU német- és keletpolitikája az Erhard-kormány idején

*Matějů, Petra: Německá a východní politika CDU/CSU za Erhardovy vlády.
= Český časopis historický. 109. vol. 2011. 3. no. 488-517. p.*

A 20. század 60-as éveiben jelentős változások történtek Németország kül- és belpolitikájában. Az NDK-ban a berlini fal felépítése után konszolidálódott a társadalmi és gazdasági helyzet. 1961-ben a CDU/CSU abszolút többséggel jutott be a szövetségi parlamentbe. 1963 októberében Ludwig Erhard váltotta Adenauert a kancellári poszton. Míg az SPD és az FDP politikusai igyekeztek megoldást találni a Nyugat és a Kelet közötti feszültség feloldására, addig a CDU/SDU stratégiája mit sem változott.

A tanulmány nem csak a megtörtént eseményeket veszi figyelembe, hanem azt is, amit a politikusok gondoltak, terveztek és javasoltak és meg-

ragadja a 60-as évek első felének német (azaz német-német) és keletpolitikáját (Ostpolitik).

A CDU/CSU 1966-ig a legerősebb kormánypártként érvényesíthette saját elképzelését az Adenauer-politika alapelvei mentén. A fő cél: Németország egyesítése. A kiindulási feltételek: NSZK a német nemzet „kizárólagos képviselője”, az NDK el nem ismerése és az ottani politikával való együttműködés elutasítása.

A Hallstein-doktrína kimondta, hogy az NSZK-nak meg kell szakítania a diplomáciai kapcsolatait mindazon országokkal, amelyek elismerik az NDK-t, de a Szovjetunióval mint győztes nagyhatalommal, kivételt tett, bár a közvetlen moszkvai párbeszéd sikertelennek bizonyult. Gerhard Schröder 1962 áprilisában szorgalmazni kezdte a kelet-európai államokkal való kapcsolatfelvételt, amelyben a CDU/CSU politikusai is támogatták. L. Erhard kormányra kerülésével a CDU/CSU kelet- és németpolitikája nem változott. Schröder is hivatalban maradt. Az 1965. márciusi kormányülésen megfogalmazták, hogy a világ figyelmét a megoldatlan német kérdés felé kell fordítani. A nyugati hatalmak nem mutattak érdeklődést a kérdés megoldása iránt, mivel ez zavarta a Szovjetunióval való kapcsolatfelvételt, ezért 1964. januárjában a szövetségi kormány írásban fogalmazta meg követeléseit és tárta a világ közvéleménye elé azt, hogy ezáltal aktív nyomást fejtsen ki a szövetségeseire.

Schröder főleg a kelet-európai (kereskedelmi és kulturális) kapcsolatokon igyekezett javítani, hogy ezzel erősítse a politikai befolyásukat. Azt szerette volna elérni, hogy ezek az államok maguk hassanak az NDK-ra, hogy az maga liberalizálja a rendszerét.

Schröder stratégiájával a CDU és főleg a CSU politikusainak nagy része (az ún. gaullisták: K. Adenauer, F. J. Strauß, K. T. F. Guttenberg, akik úgy vélték, Franciaország többet tud tenni Németországért, mint az USA) nem értett egyet. Az SPD és az FPD jobban támogatta Schrödert, mint saját pártja.

Az első németpolitikai kérdés, amit az új kormánynak meg kellett oldania, az 1963 decemberében született megállapodás volt, amely engedélyezte a nyugat-berlinieknek, hogy 1963. december 19-től 1964. január 5-ig meglátogathassák kelet-berlini rokonaikat. Az ügyben W. Brandt és E. Mende engedélyével a nyugat-berlini szenátus képviselője Erhard és Schröder tudomása nélkül járt el. Az engedélyeket Nyugat-Berlin területén postai hivatalnokoknak álcázott kelet-berlini titkos ügynökök állították ki. Bár a CDU/CSU politikusai felháborodtak, az intézkedést nem állították le, sőt idővel olyan pozitív tettek értékelték, amely a világ felé a németek egyesülési vágyát közvetíti.

1964 első felében rövid időre javultak az NSZK és a Szovjetunió kapcsolatai. Megkezdődtek az előkészületek Hruscsov fogadására.

R. Brazel a CDU egyik politikusa „a keménység az elvekben és rugalmasság a módszerekben” politikát hirdette, ami jól jellemezte a CDU/CSU politikáját: a párt képviselői valóban hittek abban, hogy pozitív változást érhetnek anélkül, hogy elveiken változtatnának. Azonban a CSU politikája némileg eltért ettől: Strauss illúzióknak nevezte a kormány kelet-európai politikáját, amelyről Németország egyesítését remélték, hiszen ezen országok államérdekeit és jogi elveit nem tartotta összeegyeztethetőnek a magukéval. Strauss a politikai egység megerősítését Nyugat-Európa erejében látta.

A közel-keleti krízissel újabb külpolitikai probléma merült fel: Egyiptomban fogadták a SED főtítkárárt és W. Ulbrichtot, az NDK államtanácsának elnökét, de az NDK hivatalos elismerése nem történt meg. A CDU/CSU nem tudta eldönteni, hogyan reagáljon: felmerült a diplomáciai kapcsolatok megszakítása Egyiptommal, ill. a gazdasági szankciók érvényesítése is. A nyugati hatalmak kifejezetten azt kérték az NSZK-tól, hogy ne szakítsa meg diplomáciai kapcsolatait. Ezzel párhuzamosan megoldódott az eddig titokban tartott izraeli fegyverszállítmányok kérdése. Az NSZK 1965. május 12-én felvette a diplomáciai kapcsolatot Izraellel, aminek következtében az arab államok többsége megszakította diplomáciai kapcsolatait a szövetségi Németországgal, viszont nem vette fel az NDK-val, így a negatív következmények messze nem voltak olyan nagyok, mint amitől Schröder tartott.

1965 szeptemberében Schröder kijelentette, hogy a kelet-európai diplomáciai kapcsolatok felvétele jelenleg nem aktuális téma. Az NSZK és a Szovjetunió közötti kapcsolatok Hruscsov bukása után teljesen visszafélődtek.

A német közvélemény egyre jobban hangot adott a kelet-európai államokkal való kapcsolatok javulását követelő igényének. Az egyházi kezdeményezések: a német evangélikus egyház memoranduma és a lengyel és német püspökök levélváltása nem helyettesíthette a politikai megoldást.

A kormány német-német politikája egyre gyakrabban vált nyilvános kritika célpontjává. A kettéosztott Németország közötti feszültségről árulkodtak a Nyugat-Berlinben zajló szövetségi parlamenti ülést megzavaró szovjet vadászgépek berepülései és a kiterjedt határellenőrzések is.

Az 1965 őszi szovjet országgyűlési változások nem hoztak különösebb változást a kormány összetételében. Erhard úgy nyilatkozott, hogy a Szovjetunió okolható a megromlott kapcsolatokért és jelen helyzetben nem lehet felvenni a diplomáciai kapcsolatokat a kelet-európai államokkal.

Strauss 1965-ben új elmélettel állt elő: a német kérdést nagy európai kontextusba kell helyezni és Európa egyesítésére kell törekedni. Elképzelése szerint egy nyugat-európai konföderáció gazdasági és politikai erejének következtében vonzóvá válhat a kelet-európai államok számára.

Schröder az 1965-ös választások után a bölcsök tanácsához fordult, akik állást foglaltak a politikai helyzetről. Javasolták a kapcsolatok felvételét

és az esetleges államegyesítés esetén az áldozat meghozatalát a keleti határ kérdésében. Carsten államtitkár 60 pontban elemezte a német politikát.

A szövetségi kormány 1966. március 27-én békenyilatkozatot adott ki, amelynek legfőbb érdeme, hogy az erőszak háttérbe szorításával, egyezségekkel járuljanak a kelet-európai államok elé. A nyilatkozatot a keleti blokk teljes mértékben elutasította.

1966 júniusában R. Barzel nagy visszhangot keltő washingtoni és new yorki beszédében azt elemezte, hogy a Szovjetunió számára hasznosabb lenne az egyesített Németország. A Szovjetunió katonai egységei az európai biztonsági rendszer részévé válhatnának és az egységes Németországgal kedvezőbb kereskedelmi kapcsolatokat alakíthatna ki, mint magával az NDK-val. A CDU/CSU politikusai mindkét javaslat ellen élesen tiltakoztak.

A kormány politikáját legélesebben Cartens államtitkár kritizálta 1966 októberében: 16 év elteltével nem kerültek közelebb az egyesítéshez, sőt mindkét területen a rezignáltság lett úrrá, a jelenlegi német politika elszigeteltséghez vezet, ezért változtatni kell a politikán és a határokkal szembeni állásponton is.

Maga Guttenberg is hasonlóan fogalmazott: a német külpolitika összeomlott, a helyzet átláthatatlanná és összetetté vált, a megoldást pedig nem sikerült megtalálni.

Ha a szövetségi kormány kész lett volna áldozatot hozni és feladni az elveiből, a keletpolitika területén következhetett volna be elsőként a változás.

Császári Éva

A szövetségesek megbuktatásának vége: Franciaország, Ausztria és a háború bejelentése 1792. április 20-án

Kaiser, Thomas E.: La fin du renversement des alliances : la France, l'Autriche et la déclaration de guerre du 20 avril 1792. = Annales historiques de la Révolution française, 2008, 1. no. 77-98. p.

(A szerző, Kaiser E. Thomas a Little Rock-i Arkansas University történelem tanszékén oktató.)

A francia forradalom szakértő történészei, *Jaurès* óta, a girondistákat teszik felelőssé az 1792-es francia-osztrák háborúért. Ez a tanulmány amellett érvel, hogy a különböző politikai frakcióknak nem volt más választása, mit a háború, hiszen a fenyegetettség annyira hihetőnek tűnt igaznak bizonyult az is, hogy a nagy francia forradalom legalább annyira világtörténelmi esemény volt, mint amennyire francia. Az emigrációba kényszerült

hercegek, a királyi család, és Ausztria, nyilatkozataikkal, provokációikkal mindent elkövettek azért, hogy a forradalom bukását szüggessék a közvéleménynek. A forradalom tárgyilagos, dinamikus elemzése révén ma már egyre nyilvánvalóbb, hogy porózus volt a kapcsolat a nemzetközi politikai határok, a pénz/vámügyek és a vallás között. Vitathatatlan az 1792-es háború ellentmondás mentessége a forradalom kezdeti eseményei között. *Jean Jaurès*, szocialista szemszögből is úgy látta, hogy a girondisták kormányzása szándékosan vitte háborúba a franciákat Európa ellen. Valójában nincs sok különbség a revizionista *François Furet* véleményében sem, aki szerint az Alkotmányozó Nemzetgyűlés girondista csoportjának belpolitikai manővere vezetett a németek elleni háborúba.

Az újabb kutatások eredménye szerint a XVIII. század végi nagyhatalmak ambícióinak jelentős szerepe volt a háború kirobbantásában (*Bailey Stone*). Még meggyőzőbb azonban *T.C.W. Blanning* okfejtése, mely szerint a francia és osztrák felek rosszul kalkuláltak a háborút megelőző időszakban. A girondisták látták úgy, hogy a királyt meg kell fosztani hatalmától, azaz meg kell ragadni a hatalmat, és egyúttal rávenni az Alkotmányozó Nemzetgyűlést, hogy a forradalom jövője érdekében lépjen hadba az ország.

Franciaország gyakorlatilag a Habsburg-Lotharingiai-házból való, *II. Ferenc* ellen hirdetett háborút, aki akkor lépett trónra, és kis idő választotta el a Szent Római Birodalom császári címének megöröklésétől. 1791 decemberében *Narbonne*, hadügyminiszter *Talleyrand*-t küldte Angliába, hogy ott szövetséget kössön. Berlinnel is többször kísérleteztek megegyezni, mielőtt Poroszország az osztrákok mellé állt volna.

Ausztria a középkor óta folyamatosan a franciák ellenfelének számított. Az elithez tartozó *Peyssonnel*, majd ennek halálát követően *Jean-Louis Carra* rendkívül hatásos osztrákellenes propagandát fejtettek ki, mely gyorsan terjedt a jakobinista klubokban is. 1756, a hétéves háború kezdete óta sokan – így *Jean-Louis Favier* is – úgy gondolták, hogy osztrák ármány van amögött, hogy a franciák elhárították a Kelet-Európával (Svéd-, Lengyel-, és Törökországgal) való szövetséget, amely pedig vagy egy évszázadra dominánssá tehetné volna az országot a kontinensen. Ugyanezek, *Madame Pompadour*-ban az osztrákok bábját látták, és a királynét, *Mária-Antóniát* már Habsburg származása is gyanússá tette számukra.

Blanning szerint azonban az ellenszenv önmagában még nem elégséges háborús ok. Közrejátszott viszont a girondisták téves kalkulációja, amellyel rosszul ítélték meg az erőviszonyokat, és az osztrákellenes hangulatot használták fel a háborús fenyegetettség bizonyosságaképpen.

Tény, hogy *II. Lipót* 1790. februári trónralépése és a francia háború kitörése közötti időben olyan fordulatot vett Ausztria sorsa, hogy úgy tűnt, *Lipót* megmentette Ausztriát! Visszahódította Belgiumot, rendezte